Jaar 1366 - De overdracht

CE QUE C'ÉTAIT QU'UN

OVERDRACH

NOTE SUR CES SORTES D'OUVRAGES ÉTABLIS SUR DIVERS CANAUX DE LA FLANDRE ET NOTAMMENT A WATTENDAM

Par L. DESCHAMPS de Pas.

*In de 'Annales du comité Flamand de France '– tome 6' van het jaar 1861 – 1862 – vind je op pag. 210 een artikel onder de titel '***Ce que c'était qu'un overdrach** *' geschreven door een zekere* **L. Dechamps de Pas**. *Deze onderzocht wat een 'overdrach' kon betekenen.*

Hij schrijft daarover dat ***Philippe Van den Elzas****, graaf van Vlaanderen, in* **1169** *aan het college van Sint Petrus van Aire, 16 prebendes gaf die gekend staan als de prebendes van Cappellebrouck en van de* **Auverdrach of Louverdracq.**

Hier kwam het er op neer dat de burgers van Sint-Omaars geen taksen dienden te betalen om de 'overdracht' te gebruiken met hun boten.

De 'ouverdracq' aldaar, opgericht op de Colme, waar de dijk gebouwd was, werkte met een molen.

Philips vanden Elzas

Dit is de oudste datering van een 'overdrach' die gevonden is.

De 'overdrach' zo legt ons Decamps uit betekent zoveel als 'over trekken.

In Holland kennen ze de overdracht als een 'overtoom' of een 'overhaal'.

Descamps schrijft dan dat de plannen die men in de archieven van Saint-Omer vindt, op een te kleine schaal zijn, om ons juist te informeren over de precieze aard van dit kunstwerk. Men ziet er wel goed een soort van hut op, die de rivier overdekt, met aan elke zijde een rad (roues à chevilles); maar niets toont hoe het werd gebruikt.

Van de heer Vandepeereboom, van Ieper, krijgt hij echter een tekening te zien van de overdrachten die op de Ieperlee gemaakt waren eb-n daar door krijg Descamps een beter idee hoe zo'n overdracht werkte.

Het kunstwerk in kwestie bestaat in zijn simpelste vorm uit een drempel (ook verhoging kan) met een hellend vlak stroomafwaarts, en waarschijnlijk ook met een hellend vlak stroomopwaarts onder water.

Plan à vol d'oiseau des OVERDRACH d'Ypres à Nieuport,

D'après un dessin reposant aux Archives d'Ypres.

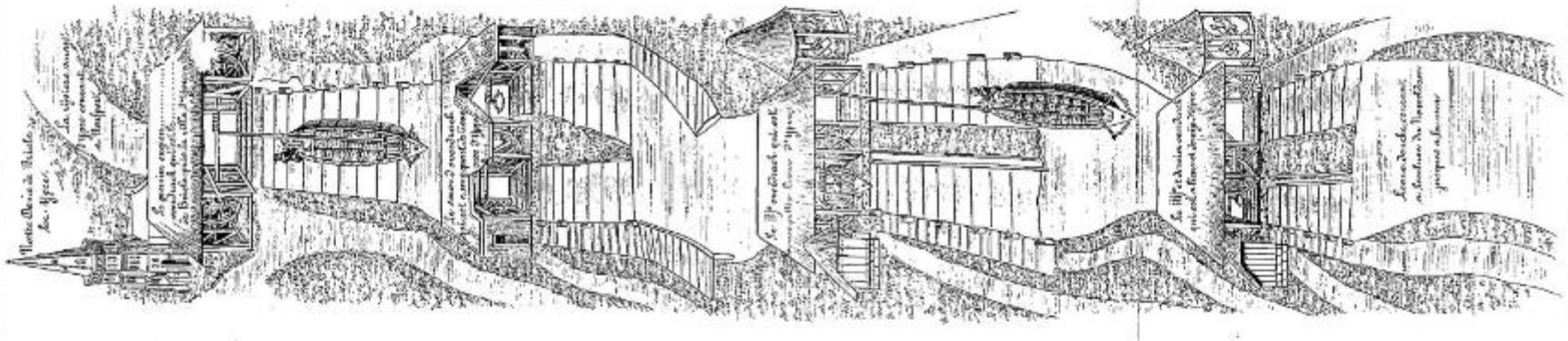

Réduit au 1/7e de l'Original.

Annales du Comité Flamand de France, T. VI.

Imp. Lefebvre-Ducrocq, Lille.

Op de tekening zien we dat het omhoog trekken van de boten op verschillende manieren gebeurt. Bij de eerste Overdragh zien we mensen lopen in raderen (roues à chevilles); bij de andere zien we tegelijkertijd raderen en draaimolens of rosmolens.
In het eerste geval liep een touw rond een windas dat door het rad werd voorbewogen; in het tweede geval, voor zover zichtbaar op de tekening, werd het touw (kabel) in beweging gezet door de verticale as van de rosmolen zelf en door omkeerschijven (een soort overbrenging) in de as (richting) van de vaart gebracht.
Bij deze twee aandrijvingsmethodes moet nog degene die bij de Overdragh van op de Colme, werd gebruikt toegevoegd worden, waar volgens de vermeldingen in de keure van Filips van den Elzas, **de aandrijving gebeurde door een molen** en vanzelfsprekend omkeerschijven.

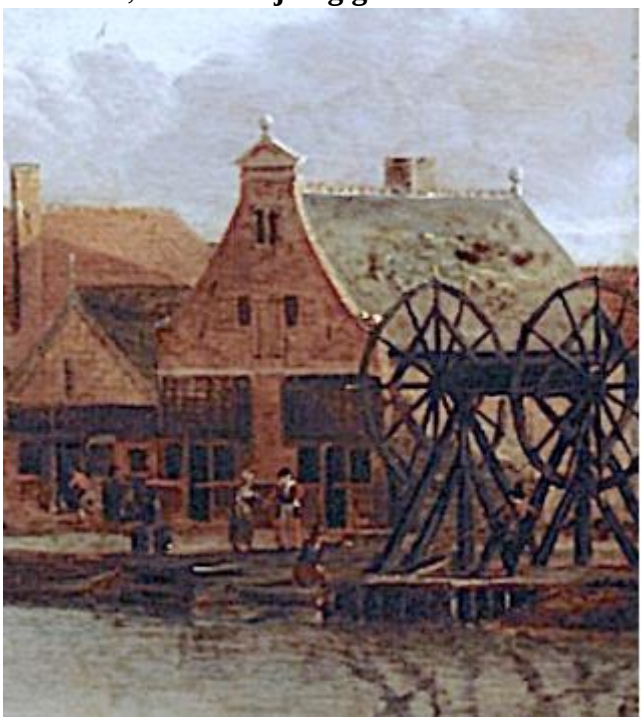

De overtoom te Amsterdam rond 1630

Laten we nu kijken hoe de doorvaart gebeurde. Bij het stroomopwaarts varen werd aan een boot die zich aanmeldde de reep achteraan vastgemaakt aan een ketting die klaar lag aan het uiteinde (van de boot); daarna werd de kabel stevig vooraan de boot bevestigd op zo'n manier dat de aandrijving die op dit deel inwerkte, zich ook doorzette naar de achterzijde, en dat er geen afwijking was naar links of rechts op geen enkel deel van de boot.
Op het moment dat de boot over de drempel ging, loste men de kabel en gleed de boot over het tweede hellend vlak en was het snel weer drijvend.
Bij het afdalen daarentegen werd de ketting vooraan de boot vastgemaakt en de kabel werd vervolgens aan het ander uiteinde vastgemaakt, op zo'n manier dat het afremmen gebeurde op twee punten in de as van de boot; door één of andere rem liet men de boot vervolgens op het hellend vlak afglijden. Mogelijks dat men door een additioneel touw de boot over de drempel bracht. Het is voor het overige gemakkelijker om dit maneuver voor te stellen dan het te beschrijven.
(Vertaling Johan Gheeraert)

De door ons gegeven tekening toont aan de zijden van het hellend vlak kleine wiggen (of iets anders: zeer specifieke woorden: piket, wervel, palletje), nu rolletjes (of wieltjes) of pennen waarvan het gebruik ons ontsnapt, behalve als het onderdelen van rollen zouden zijn om het optrekken en afdalen van de boten te vergemakkelijken.
Het is overigens op te merken dat de boten platbodems waren, geen enkel risico liepen op kapseizen, en dat dit maneuver, zo complex als het was, geen enkel ander gevaar inhield dan wat kon volgen uit het springen van de touwen; zelf in dit geval kon de weerstand door de wrijving de schok beperken.

Volgens deze beschrijving, verschilt de Overdragh volledig van een sluis. Deze twee kunstwerken bestonden echter terzelfdertijd. ….

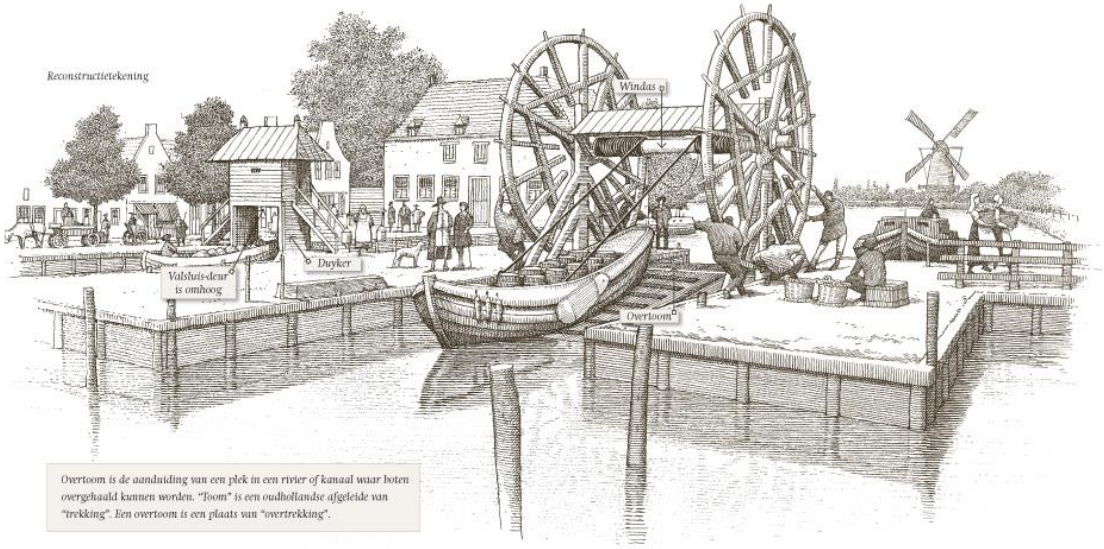

We vonden deze constructietekening op het internet, maar daar zien we dat bij deze 'korte' overdracht er twee repen gebuikt worden aan beide zijden van de boot.

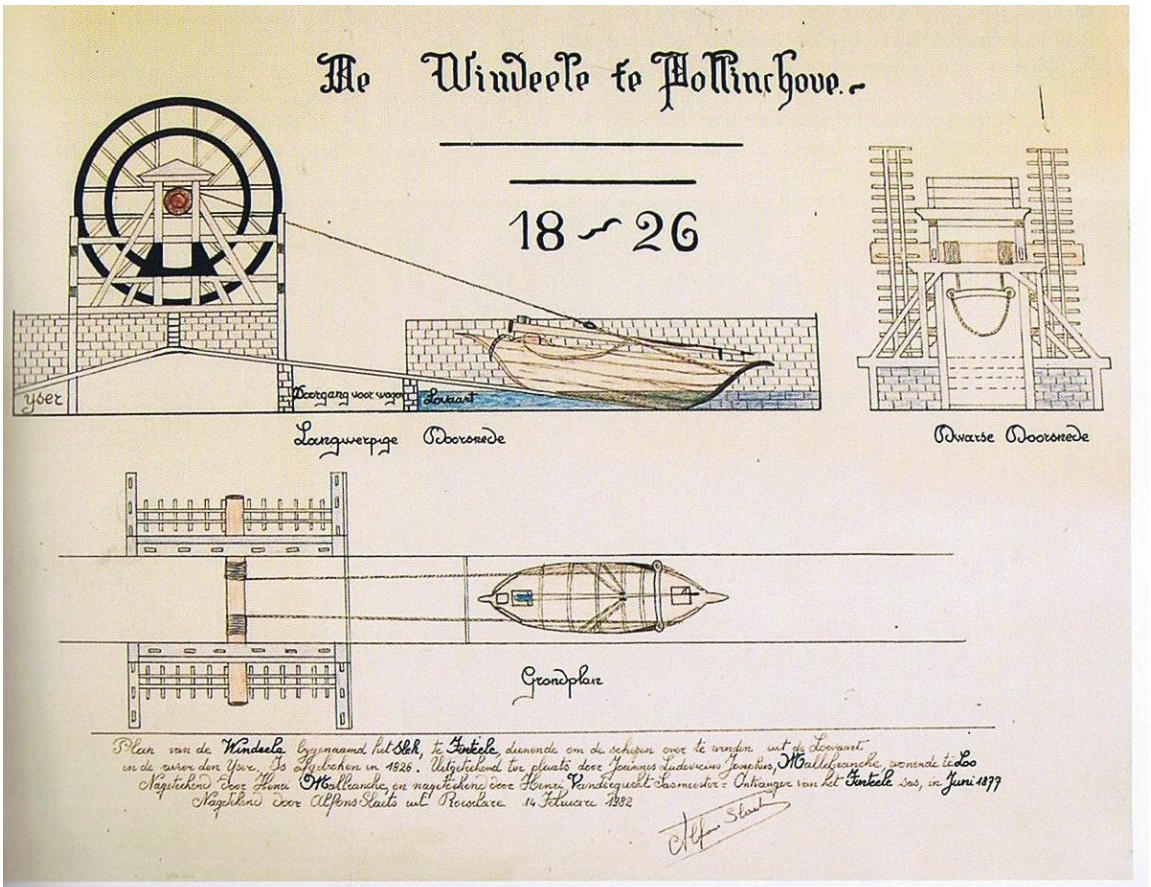

De Windeele te Pollinckhove; tekening van Alfons Slaets uit 1982 naar vroegere schetsen van Joannes L.J. Mallebranche (1826) en tekeningen van Henri Malbrancke en Henri Vandergucht (1877). Foto juli 2009 (Eig. Familiearchief Doise)

Ook op de 'windeele' te Polinchove – gedateerd 1826 – werd deze techniek gebruikt. Uit het boek van 'Westvleteren' Domien Doise en andere

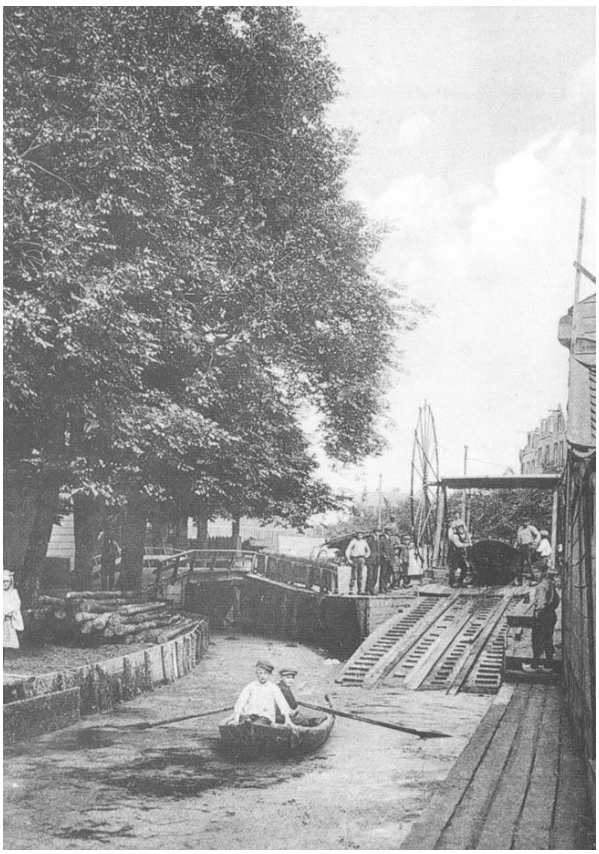

'De slet' of 'de sleck' zoals de schuifaf genoemd werd in de Poperingse archieven bestond uit halve eiken 'bullen' die met klei ingesmeerd werden, zodat het glijden vergemakkelijkte.
De Reepkens en de Copppernolle – overdachten waren in vergelijking met de hier afgebeelde 'overtomen' uitzonderlijk lang.

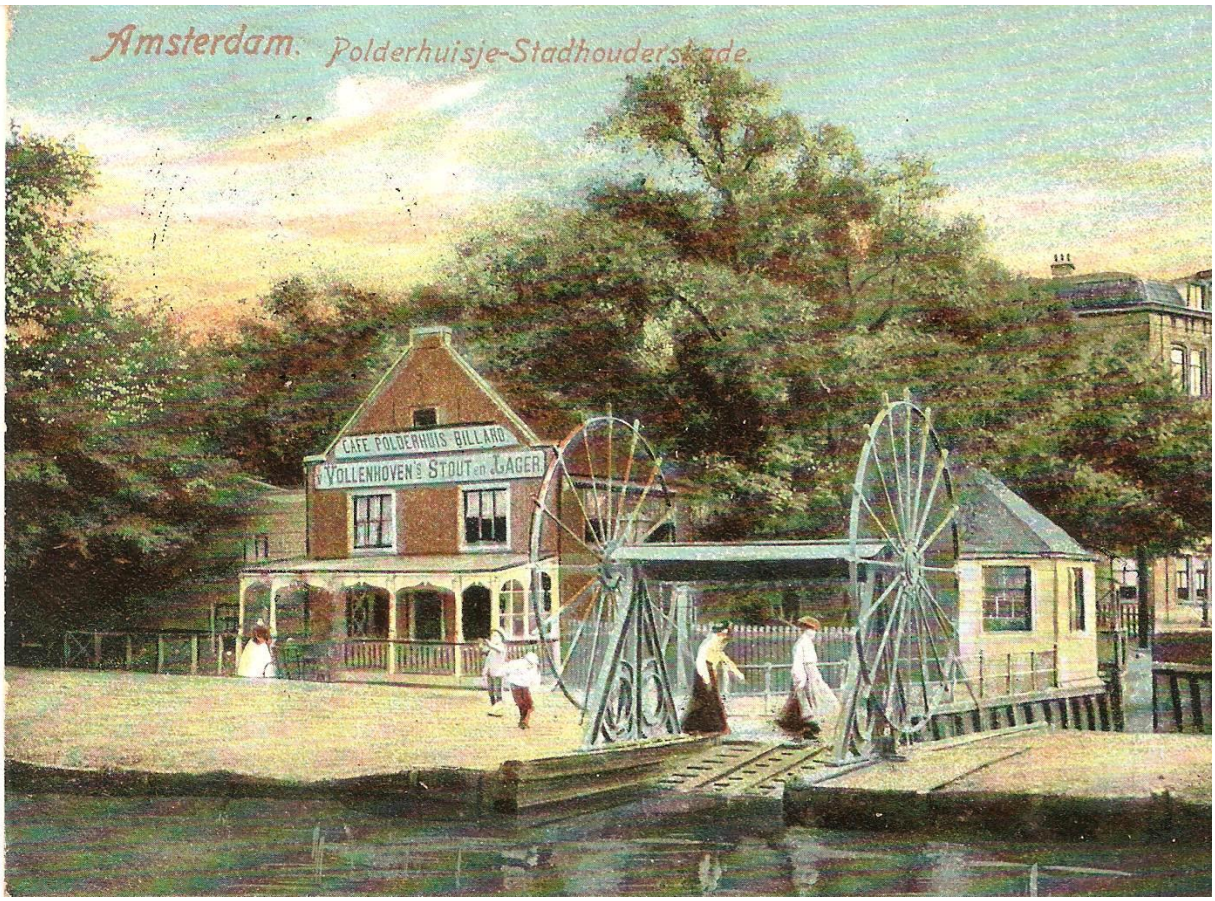

De ‘Guindal’ – een facebook-dialoog

Op 19 maart 2017 stelde ik de volgende vraag op ‘facebook’:

Guido Vandermarliere
Momenteel ben ik van alles aan het samen zoeken rond **de Poperingevaart.** Een overdracht wordt vanaf de Franse tijd - 1677 - **een Guindal** genoemd. Zoals er ook een plaats genoemd wordt in Bourbourg. Weet iemand of daar ook eerst een overdracht was?
En heeft iemand misschien ook afbeeldingen van de watermolens en overdrachten op de Aa?
Help mij! Guido

Jerome Schoonaert
7 april om 17:13

Guindal of Windal is een Plaatselijke vorm (plaatsnaam) van 'windas' :Toestel waarmee vaartuigen en andere voorwerpen in horizontale of vertikale richting verplaatst worden. De windas bestaat uit een horizontaal cilindervormig lichaam waarom heen zich een touw, staaldraad of ketting kan wikkelen.

Jerome Schoonaert
7 april · Bewerkt
Deze foto is genomen te Broekburg : Een Guindal of Windal is een Plaatselijke vorm, een plaatsnaam voor 'windas' : Is een toestel waarmee vaartuigen en andere voorwerpen in horizontale of vertikale richting verplaatst worden. De windas bestaat uit een horizontaal cilindervormig lichaam waarom heen zich een touw, staaldraad of ketting kan wikkelen. In Broekburg is er lange tijd zo een 'windal' geweest.
Later voegde Jerome daar nog het volgende aan toe: Windal, wandal, wandale, waindal, windalle, komt veel Waudringhem, ...)

Van Ludovik Manivelle kreeg ik het volgende:

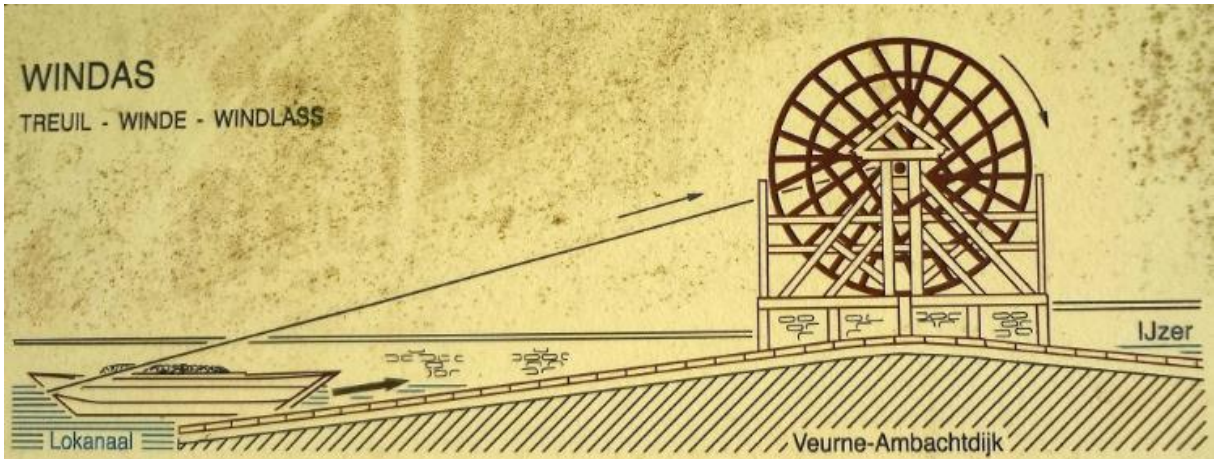
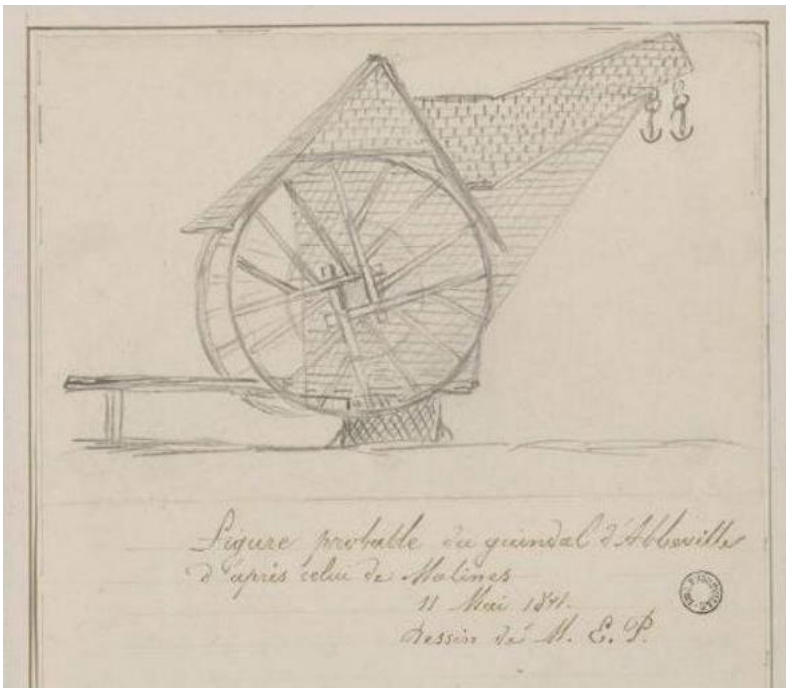
De naam Fintele is afgeleid van Windele – *en die Windele benadert dus heel erg het Frans-Vlaamse 'Windal' – Van* **Stef Ryon** *kreeg ik deze prachtige tekening.*